

BESZÉLGETÉS ANDRÁS FERENCCEL – 1. RÉSZ

Életem filmjei

MORSÁNYI BERNADETT

ANDRÁS FERENC ELSŐ NAGYJÁTÉKFILMJÉT (VERI AZ ÖRDÖG A FELESÉGÉT) 40 ÉVE, 1977 NYARÁN MUTATTÁK BE. A KOSSUTH- ÉS BALÁZS BÉLA-DÍJAS FILMRENDEZŐ IDÉN ÜNNEPLI 75. SZÜLETÉSNAPIJÁT.

• *Sümege*n a Múzeumok éjszakája keretében megrendezett Kossuth-díjasok éjszakáján a meghívott vendégeknek „ajándékot” kellett hozniuk; *Te a Veri az ördög a feleségét* című filmeddel érkeztl.

Múlt szombaton, június 24.-én vetítették a filmet Sümegen, de olyan érzésem volt, mintha tegnap készítettük volna. *A Veri az ördög a feleségét* számomra szerelemgyerek, s ebben a filmben van a kedvenc megrendezett jelenetem, amikor Kajtárék délután kiviszik a televíziót a verandára. Ebből a jelenetből megérted, hogy mi volt a szocializmus. Három Kossuth-díjas sümegei születésű művészt hívtak meg a *Múzeumok éjszakájára*, Miller Lajos operaénekest, Tót Endre képzőművészt és engem. Hatvanvalahány év után visszakerültünk az alma materbe. Nem is tudom szavakba foglalni, milyen felemelő érzés, hogy egy faluból, egy kisvárosból is el lehet indulni, s lehet vinni valamire.

• *Gyerekkorod óta a mozgókép rabja vagy. Milyen filmeket vetítettek akkoriban Sümege*n?

A Petőfi Filmszínház volt a legfontosabb kulturális, gazdasági, szellemi, filozófiai központ Sümegen. Naponta kétszer vetítettek, este hatkor és nyolckor. A hatosra még úgy ahogy be lehetett lógni a gyerekeknek, a nyolcra már nem engedtek be általános iskolásokat. Sümege jóformán falu volt, annyira el voltunk zárva, hogy még a következő, három kilométerre lévő faluba sem jutottunk el, mert nem voltak járművek. Csak oda tudtunk menni, ahová elvitt a vonat. Édesanyám megengedte, hogy moziba járjak, és számomra a világ, ebben a sümegei moziban tágult ki, állan-

dóan moziba jártam, moziőrült voltam. Ekkor volt csúcson az olasz neorealizmus – elég sok neorealista filmet láttam –, s nagyon sok magyar filmet is, a *Mágnás Miskától* (1949) a *2x2 néha 5-gig* (1954), de vetítettek Makk Károly-filmeket is, például a *Liliomfit* (1954), a *Mese a 12 találatról-t* (1956), és a *Füre lépni szabad* (1960) című filmet.

• *Hogyan kerültél Budapestre?*

Apám „belistázott” katonatiszt volt. Harminchat éves korában kettétört a karrierje, onnantól kezdve vesszőfutás volt az életünk, mert három-négy napra felvették egy munkahelyre, de rögtön kirúgták azzal, hogy „Horthy-fasiszta”. Sümegen és környékén minden munkalehetőséget kipróbált, 1953-ban feljött Budapestre, a legrosszabb munkahelyeken dolgozott, a kénsavgyártól a csepeli csőgyárig. Rettenetes sorsa volt szegénynek, ameddig lehetett a nagyszüleimnél maradtam Sümegen, de '56-ban a szüleim után jöttem, szörnyű körülmények között éltünk, de legalább együtt voltunk. Zuglóban laktunk albérletben, nem messze a filmgyártól. Tudtam, hogy ott készítik a filmeket, ezért elkezdtem a környékén sündörögni, majd egyszer csak megszólítottak, s behívtak egy statisztaválogatásra, ahol több száz fiatal várakozott. Ranódy László *A tettes ismeretlen* (1957) című filmjéhez kerestek gyerekszereplőket, a kislány főszerepet Moór Marianna kapta meg. Ebben a filmben nem szerepeltem, de bekerültem a statiszták névsorába, s innentől kezdve kaptam „diszpókat”. Herskó János filmjébe, a *Két emelet boldogságba* (1960) már beválogattak. A filmgyárnak volt egy klubja a Gyarmat utcában, a stábok

oda jártak musztert nézni, ott szóra-koztak a biliárdasztaloknál, kezükben egy-egy korsó sörrel. Ebben a helyi-ségben folyt a szereplőválogatás. Semmit sem tudtam, azt sem, ki a rendező, de megérkezett egy alpakka öltönyös, amerikaias frizurájú, kefehajú fiatal-ember forgatókönyvvvel a hóna alatt. Azt mondta, Rényi Tamásnak hívják, ő a másodasszisztens, nem igazán érdeklí a rendező elvtárs filmje, mert már sa-ját filmet akar készíteni. Ránk nézett, s kijelentette, hogy mi leszünk a Guszti bandája. Rényi Tamás volt az első film-rendező, akivel találkoztam. Később ki-derült, hogy Gusztit Mécs Karcsi alakít-ja. A házibulis részben szerepeltem, de valószínűleg kivágták a filmből, s egy másik jelenetben is részt vettem, egy kelenföldi gyárkapun mentem keresz-tül. Innentől kezdve csak az érdekelt, hogy bekerüljek a Filmgyárba. Nagyon nagy élmény volt látni a kamerát, a da-rut, hogy fenn van valaki, aki magyaráz, aki mutogat – először azt hittem, hogy a rendező, de kiderült, hogy az operatőr –, a rendezőt alig lehetett látni, az első és a második asszisztens dirigált. Aztán eltelt pár év, leérettségiztem, segéd-munkás is voltam, betanított revolver-esztergályos és anyagmozgató, később irodában dolgoztam. A főiskolán csak négy-öt évente indult rendező-osztály. Azt tudtam, ha valamennyire a praxis-ban vagyok ebben a szakmában, köny-nyebben felvesznek a főiskolára (akko-riban százszoros túljelentkezés volt). A barátaim szülei révén bekerültem a te-levízióba ügyelőnek. Hasznos időszak volt, mert a televízió akkor még egyben volt, nem volt szétszedve, s mindenki mindent csinált. Azok, akik érdekesek és fontosak voltak az országban, meg-fordultak a televízióban, Illyés Gyulától Hofi Gézáig. Emlékszem Hofi első próbafelvételeire. Egy napig ült Luis Armstrongnak kifestve és beöltöztetve, aztán este hatkor azt mondták, köszön-jük szépen, majd holnap lesz a felvétel. Megismerkedtem Ferencsik János kar-mesterrel, Székely Mihály operaéne-essel. Másfél év múlva már rám bíztak tízperces interjúkat. Rengeteg beszél-getést készítettem írókkal, például Veres Péterrel, Sánta Ferencsel, Goda Gáborral. Később mindent csináltam, a sorozattól a drámáig, a játékfilmtől a költészetig, a Karácsony-esti műsortól az Anyák-napjáig. Mindenevő voltam, zenei közvetítést is tudtam rendezni.

Nagyon jó iskola volt a televízió, az itt szerzett kapcsolatok révén kerültem a filmgyárba, s óriási előnyt jelentett, hogy ennyi embert ismerek.

• *Egy interjúdban azt nyilatkoztad, azért örülsz annak, hogy annyi idős vagy, amennyi, mert szemtanúja lehettél az '56-os forradalomnak.*

1956 az egyik legnagyobb élményem, hálás vagyok a sorsnak, hogy átélhettem, s ezt nem veheti el tőlem senki sem. Apám mindenhová magával vitt, kapott is a fejére anyámtól, hogy miért kell elrángatnia, amikor érzékeny, idegileg gyenge gyerek vagyok, de apám azt mondta, legalább látom az eseményeket. Azokon a helyszíneken jártunk, amik tulajdonképpen gyűjtőpontjai voltak '56-nak. Megrázó élmény volt, de egyúttal egy csoda: október 23. egy szerelmi robbanás volt, olyan szerelmi aktus, amihez nincs fogható. Tizennégy éves voltam, de tágra nyitott szemekkel bámultam. A szörnyű megtorlások kétségbeesett fájdalmat okoztak, az embertelenség olyan megnyilvánulásaival találkoztam, amibe majdnem beleőrültem. Egy évre vissza is mentem Sümege, nem bírtam Pesten az utcákon végigmenni, mert rettenetes dolgokat láttam. A Keleti pályaudvarnál, a Capitol mozi mellett, átmertünk az úton apámmal, s egyszer csak egy bányász, vājártanuló fiatal – tizenhat éves lehetett –, fejbőlöttek, elzuhant mellettünk, s kilocscsant az agyveleje. A Dózsa György út sarkán egy benzinkútnál kiégett orosz tankok álltak, s a tankokból csonkokra összeégett orosz katonák lógtak ki mésszel lekenve. A mész és a gázolaj fura bűze facsarta az orromat, s ez a szag évekig fojtogatott. A jó élményeket viszont elraktároztam. Teljesen felnőttként szemléltem az eseményeket, politikailag pontosan tisztában voltam azzal, ami történik. Gyűjtöttem az újságokat, amiket a rekamiém aljában dugdostam évtizedeken keresztül. 1957 nyarán a Vöröskeresztnél dolgoztam. Hihetetlenül jól fizettek, hét forintot óránként, ami akkor nagyon nagy pénznek számított, pláne kamaszkorban. Két-három évvel idősebb srácokkal dolgoztam, akik a Radio Luxembourgot hallgatták, s egész nap Bill Haley-slágereket énekeltek. Megismerkedtem a rock and roll-lal, és ezáltal kinyílt egy másik világ. Amerikai szubkultúra volt tulajdonképpen, ez

korlátlan szabadságot jelentett nekünk, egy új nyelvet, ami megváltoztatta és összehozta a világ ifjúságát. Voltak attribútumai, megfelelő jelzői, az énekek, az énekesek, a zenekarok. Egyszerűen tudtunk egy olyan nyelvet, amit a világ fiataljai beszéltek, ez volt a legnagyobb forradalom a reneszánsz óta. Ez egy másik olyan élmény, amit nem cserélnék el senkivel sem. A harmadik meghatározó élményem a magyar film aranykora, aminek a csodálatos világába én is belekerültem. Atyai, testvéri barátokra találtam, olyan szimbiózisban éltem le az életemet, amire büszke vagyok, holott rengeteg kudarccal, problémával kellett megküzdenem. Illés Györggyel majdnem, hogy családi kapcsolatban voltunk, együtt töltöttük a Húsvétot, a Karácsonyt és a szilvesztert. A Filmgyárnak volt egy alkotóháza Leányfalun, oda járt a Fábri család, az Illés család, Makk Károlyék, Kovács Andrásék, Szécsényi Ferencék, Bajusz Jóskaék. Föld Ottóval is hihetetlenül jó emberi

kapcsolatom volt. Nagyon tiszteltem az idősebbeket. Szerencsére még vannak olyan barátaim, kollégáim, akikkel együtt tudok emlékezni. Sára Sándor több mint negyven éve nagyon közeli barátom. Kósa Ferivel is sokat beszélgetünk, Dobai Péterrel, Makk Károllyal, Szomjas Gyurival, Mészáros Mártával vagyok még jó barátságban.

• *1968-ban vettek fel a Színház- és Filmművészeti Főiskola Televízió filmrendező- és operatőr szakára Szinetár Miklós osztályába. Milyen emlékeket őrizöl a főiskoláról?*

A főiskola nagyon nagy élmény volt. Szöllősy Évától, Hegedűs Gézától, Petrovics Emiltől sokat tanultam. A művészettörténetbe a főiskolán szerettem bele, az italo-mániám akkor alakult ki, de a rendezést, a szakmát nem ott sajátítottam el. Fábri Zoltán volt a mesterem, aki mellett öt évig voltam asszisztens, és egyfajta magatartást, munkamorált, erkölcsöt, gondolkodást, filozófiát tanultam tőle. Híresen jó főiskolai osztályom volt, a gyakorlati órákon ketté

András Ferenc: Veri az ördög a feleségét
(Pécsi Ildikó)

JÁVOR ISTVÁN FELVÉTELE

voltunk osztva, de egyébként az egész napot együtt töltöttük. A tévéseknek Makk Károly, Szinetár Miklós és Horváth Ádám tartotta a szakmai órákat, az osztály másik felének Herskó János, miután ő disszidált, Fábri Zoltán és Simó Sándor. Fehér Györggyel és Edelényi Jánossal voltam jóban az osztályból. Gyuri olyan közeli barátom volt, mint akkoriban Magyar Dezső, akivel a televízióban ismerkedtem meg. Az idősebbek közül testvéri kapcsolatom volt Huszárik Zoltánnal. Zolival sorsközösséget éreztünk, ő is vidékről, a legmélyebb bugyorból került fel Budapestre. Zoli lírai alkat volt – ha meglátott két öregasszonyt, akkor órákig el tudta nézni őket, csokit, virágot vett nekik –, elomló, lágy, szeretetre méltó, még azok a nők is szerették, akik elhagyták. Édes pali volt, és imádta a nőket. Fiatalabb voltam nála tíz évvel, ezért atyai tanácsokkal látott el. Azt javasolta, hogy mindig legyen egy olyan barátnőm, aki vagy pincérnő, vagy fodrász. Megkérdeztem, hogy miért, erre Zoli azt válaszolta, mert kapnak borravalót, s estére már összegyűlik egy százas, s azt el lehet tőlük kérni és el lehet inni. 1977-ben, a *Veri az ördög a feleségét* bemutatója után Zolival és Jankura Péterrel Gdańskba utaztam egy filmfesztiválra. Gdańskban tudtukon kívül bekerültünk a történelembe. Egy lengyel rendező, Marek Piwowski meghívott minket a *Bocsánat, itt vernek?* (1976) című filmjének a bemutatója. Utána ankétot tartottak a Lenin hajógyárban. Itt indult meg az egész sztrájkmozgalom. Kiültünk háromezer ember elé a dobogóra. Felállt egy bajuszos fickó, Lech Wałęsa, s azt mondta, köszönjük magyarok, hogy itt vagytok, mert a ti filmjeitek utat mutatnak, s elkezdte sorolni a magyar filmeket. Anna Pawlikowska is felszólalt. Itthon csináltuk a filmeket, néha lejátáztatták a Toldi moziban, vagy filmklubban a szakmának, de igazából nem volt foganatja, Gdańskban viszont hatott. Kósa Ferenc Balczó Andrásról készített portréfilmjét, a *Küldetést* (1976), mint a Bibliát, kézről-kézre másolták. A balázsbelás filmeket is ismerték, mert akkor nagyon élénk és baráti kapcsolatban voltunk a varsói magyar intézettel Papp Pali, Krasztel Pisti, Andrzej Rutkowski jóvoltából. A következő évben is kint voltunk Zolival Lengyelországban, akkor a *Csontváryhoz* (1979) kerestünk színészt. Zoli szolt, hogy elakadt a forgatókönyvvel, mert nem ta-

lálja Császár Istvánnal a közös hangot. Dobait én ajánlottam neki, s Zoli nagyon hálás volt, mert úgy érezte, hogy Péter az ő embere.

• *Dobai Pétert és Magyar Dezsőt a Balázs Béla Stúdióban ismerted meg?*

Bódy Gábor és Magyar Dezső nagyon jó barátom volt, s általuk ismertem meg Dobai Pétert. Dezsővel és Bódyval már a BBS előtt ismertük egymást, mert mire a stúdióba kerültem már dolgoztam öt évet a Filmgyárban. Dezső hívott az *Agitátorokba* (1969), de pont akkor vetek fel a főiskolára, s kevés volt a szabadidőm. A BBS azért volt fontos állomás az életemben, mert multikulturális találkozóhely volt, ahol ellenzéki gondolkodású művészek jöttek össze. A dokumentarista irányzat nem igazán hatott rám, mert a napi politikánál izgalmasabbnak találtam azt, amit Dezsőék csináltak.

• *Pedig a BBS-ben forgatott filmed, a Dózsa népe (1973) egy negyvenperces dokumentumfilm. A filmben a Dózsa-évforduló tiszteletére a „parasztevezérről” elnevezett iskolák emléktúrát szerveznek, de látható, hogy a diákok unják a kirándulást (zötykölődnek a buszon, kiszállnak koszorúzni és rántott húst enni).*

A *Dózsa népe* után feljelentettek, tárgyalásokra kellett járnom. Az iskolai igazgató úgy érezte, hogy becsaptuk őket, mert arra számított, hogy egy habcsókos történetet lát majd viszont. A Filmfőigazgatóságról Stenczer Noémi jött a tárgyalásra, ott volt egy kiküldött pártbizottsági tag, és Padisákné, az oktatási osztály vezetője. Megkérdezte az igazgatót, hogy van-e olyan a filmben, ami nem felel meg a valóságnak? Az igazgató azt válaszolta, hogy nincs, erre Padisákné azt mondta, maguk felnőttek, felnőttként kellett viselkedniük egy dokumentumfilmben. S ezzel lezárta az ügyet.

• *Első nagyjátékfilmedet 33 évesen készítetted, miért kellett ennyi ideig várnod?*

Amikor a BBS-be kerültem már nem huszoneves voltam, hanem harminc, iparkodtam, hogy saját filmet csinálhassak. Dobaival megírtuk a *Csontmolnár* forgatókönyvét, Péter *Tartozó élet* című kötete nyomán a *Szál és csomót* – amiből húsz év múlva *A felderítő* írtuk –, de ezekből semmi sem lett. Nemeskürty István biztatott minket, de mikor elkészültünk a forgatókönyvvel, azt mondta, inkább ne csináljuk meg. Péterrel később több forgatókönyvet is írtam, a *Magyar keresztből* (2000) nem készült

film, de a Csáth Géza életéről szóló, *A fürdőorvosból* (1996) sikerült öt millió forintból egy negyven perces tévéfilmet készíteni *Morfium* (2004) címmel. Tehát éjjel-nappal a Filmgyárban dolgoztam, Kovács Andrásnak és Keleti Mártonnak voltam az első asszisztense. Sosem álltam le, családom volt, kisgyerekem, idős szüleim. Nem voltam álmodozó típus, de akkor már az érdekelt, hogy nagyjátékfilmet készíthessek. A *veri az ördög a feleségét* témáját a magánéletemből merítettem. Sümeg is inspirálta a történetet – a Kajtár, a Jolán, a Mák Dodó sümegi nevek –, nagyapám, apám, anyám karaktere is megjelenik. A családom révén ismertem egy minisztert, aki egészen kiváló ember volt, Aczél és Kádár benne bízott meg, mint orvosban. Huszonkét évvel idősebb volt nálam, de nagyon jóban voltunk, róla mintáztam Vetró elvtárs karakterét. Kajtárné „ne igyál”, „mit iszol” fontoskodása pedig édesanyámtól jön, de Jolán karakterét is ő inspirálta. Anyám minden szüretre egy teljesen idegen társasággal érkezett meg, leginkább a főnökeit szerette meginvitálni. A nagyapám tőlem kérdezgette, hogy kik ezek? A szüret nem túl látványos, elég koszos munka, hajolni kell, vágni, de a végén van gulyás, bukta, dióskalács sütés, ajándékmust...

• *A Veri az ördög a feleségét elfogadása körül voltak bonyodalmak. Kinek jutott eszébe, hogy leküldje a filmet a balatonöszödi pártüdülőbe?*

Ez csak legenda, amit harmadkézből hallottam. Az elfogadó vetítésen annyian voltak, hogy még a csilláron is lógtak az emberek, amikor vége lett a filmnek, kitört a vastaps, s ahogy kijöttem a vetítőtől, nem tudtam végigmenni a folyosón, mert mindenki (többek közt Tóth János, Sándor Pali, Zolnay Pál, Kardos Fercsi) ölelt, gratulált. Viszont Köllő Miklós, a Hunnia Stúdió vezetője közölte, hogy ma, csütörtökön nem kap a film értékelést, csak jövő hétfőn. Álltunk Bereményi Gézával és Koltai Sutyival leforrázva. Elmentünk a János pincébe, tépelődöttünk azon, hogy vajon, mi lesz, kirúgnak, vagy szentté avatnak. Elérkezett a hétfő, cidrizve bementünk a stúdióba. Felállt Szabó B. István filmfőigazgató és egy olyan beszédet vágott le, amibe – jó értelemben – beleborzongtam. Azt mondta, hogy ennek az egész szocialista korszaknak két alapvető embertípusa van, az egyik a *Rozsdámetőben* jelenik meg, a Hábeter csa-

BARTÓK ISTVÁN FELVÉTELE

András Ferenc:
A nagy generáció
(Eperjes Károly)

ládon keresztül a hábetlerizmus, a lumpen proletárság, a másik típus, *A veri az ördög a feleségétben*, a Kajtár-féle harácsolás, a kajtárizmus. Kiderült, hogy már tudományos ideológiát is gyártottak arra, miért jó ez a film. A MOKÉP igazgatója azt mondta, hogy a film zseniális, de Révész Miklós, a Filmgyár igazgatója behívatott magához. Nézte, mondta, annyi minden elhangzott, ez egy jó első film, de nem kell ezt annyira komolyan venni. Abban a pillanatban, hogy fölemeltek, már le is tapostak, és végig ezt játszották. A szektásoknak nem, a modern elvtársaknak nagyon tetszett a film. Eltelt egy kis idő, és valaki részegen kifecsegte, hogy a MOKÉP igazgatójának jutott eszébe, hogy le kell küldeni a filmet Balatonöszödre a pártüdülőbe. Tíz perc dermedt csend után egy nő felkacagott, s onnantól kezdve bugyborékolta a nevetés. Kádár azt mondta: elvtársak, ilyen jó kis magyar filmet már régen láttam, de honnan ismeri a rendező elvtárs a miniszter elvtársat? Innentől kezdve

zsenik lettünk, de a film el is tűnhetett volna a süllyesztőben.

- *A Veri az ördög a feleségét külföldön is nagy sikert aratott, a New York-i Museum of Modern Art gyűjteményébe is bekerült.*

1978-ra a film már szerepelt Karlovy Varyban, Mannheimben, Cannesban. A barátaim egy része külföldön látta a filmet, Szabó Laci Cannes-ban, Ventilla István pedig New Yorkban. A film politikumát külföldön is értették, Lengyelországban például sokkal inkább, mint itthon. '78-ban Magyarországra jött Adrienne Mancia a Museum of Modern Art filosztályának a vezetője. Felhívott Surányi Vera a Hungarofilm-től, hogy szombat délután, három órakor találkoznom kell vele, mert megvette a múzeumnak a *Veri az ördög a feleségét*. Adrienne egy nagyon decens ötven és hatvan közötti úriasszony volt, mondta, hogy nagyon tetszik neki a film. Fél óra beszélgetés után megkérdezte, mennyit kaptam a filmért. Akkoriban húsz forint volt egy dollár. Mondtam, hogy a forgatókönyvért húszezer forint jogdíjat kaptam, az ezer dollár, a rendezésért harminc ezret, az ezeröttszáz dollár. Erre rám nézett és azt mondta, magának nagyon jó humora van. Azt hitte, csak viccelek.

- *François Truffaut Les films de ma vie (Életem filmjei) című könyvében a Veri az ördög a feleségét Truffaut száz legjobban kedvelt filmje között szerepel.*

Truffaut üzent, ha Párizsban járok keressen fel, mert nagyon tetszett neki a *Veri az ördög a feleségét* és a *Dögkeselyű* (1982) is. A Hyères-i filmfesztivál olyan volt, mint nálunk a Pécsi Filmszemle, a *Veri az ördög a feleségét* elsőprő sikert aratott, Humor-díjjal jutalmazták. Truffaut a *Dögkeselyű*ről valószínűleg Jeanne Moreau-tól hallott, aki a film vetítése után fogadott, s egy fél délutánon át beszélgettünk. Truffaut irodájában a falon egyetlen kép lógott, a *Jules és Jim* (1962) japán plakátja. Mondtam Truffautnak, milyen nagyra becsülöm, s

elkezdtem sorolni a műveit, erre félbeszakított, s azt mondta, Párizsban már mindenki elfelejtette, hogy miket csinált. Annyira belelkesedett, hogy összeölelt. Viszont mikor Godardra terelődött a szó, elkomorodott, s azt kérdezte, ő még él? Mindenféle jelzőkkel illette. Nem sokkal később, 1985-ben, találkoztam Godarddal Velencében. Egyedül ült, nagy szivar lógott ki a szájából. Lelkesen odamentem hozzá, s mondtam, hogy Párizsban találkoztam Truffaut-val. Erre Godard azt felelte, hogy nem ismer ilyen nevű embert. Sorolni kezdtem a közös pontokat, *Cahiers du Cinéma*, Cinémathèque, de rázta a fejét, hogy nem tudja, kiről beszélek. A magyar filmművészetről pedig azt mondta, hogy nem is létezik. Még egyszer találkoztam Godarddal, amikor az *Üdvözlégy, Mária!*-t (1985) rendezte Párizsban és Szabó Laci kivitt a forgatásra.

- *Godard ötvenedik születésnapjáról készítettél egy dokumentumfilmet, de nem sikerült megszereznem.*

Bezúgta a Magyar Televízió, mert Godard akkor túrt alkotó volt nálunk. Háromnapos magyarországi látogatásra jött, s bele esett ebbe a három napba az ötvenedik születésnapja. Árvai Jolán elhatározta, hogy csinálunk egy filmet Jean-Luc Godardról. Kaptunk kamerát, tolmácsot, összeállt egy stáb. Elég hosszú anyagot készítettünk, még a születésnap party is benne volt. Farkas Évával vágtuk a filmet, amikor a televízió kultúrrovat vezetője benyitott az ajtón, s megkérdezte, hol tartunk az anyaggal. Mondtam, hogy már keverjük, erre kérte, hogy inkább ne fejezzük be. Sokkolt, mert nem egy fafejű elvtárstól érkezett a tiltás, ráadásul a feleségével, évekig dolgoztam együtt a *Cimboráiban*.

- *Egy időben fontolgattad, hogy folytatom a Veri az ördög a feleségét történetét. Munkácsi Miklóssal meg is írtad a forgatókönyvet. Még mindig veri az ördög a feleségét címmel.*

A színészek kedvéért írtam meg a forgatókönyvet, de azzal utasították el, hogy senki sem emlékszik már a filmre. Én úgy voltam vele, hogy nem erőltetem, nincs kétszer ötös a lottón. A *Dögkeselyű* folytatásáért is nyúztak, de milyen folytatása lehetne egy öngyilkos történetének? Ha valami megvan csinálva jól, nincs szükség második részre, a *Hamletet* sem kell még egyszer megírni.

(Folytatjuk)